

Problemy ustrojowe i gospodarcze Ukrainy

Sierpień 1994

Ewa Toczek

Raport

Nr 62

W latach 1990-1994 Ukraina skupiła się na budowaniu podstaw swojej niepodległości, w tym najbardziej na określeniu stosunków z Rosją i krajami WNP oraz zaznaczeniu swojej obecności na arenie międzynarodowej wykorzystując do tego, głównie, swój potencjał nuklearny. Polityka wewnętrzna, w tym zwłaszcza reformy, nie stały się jednym z głównych elementów podstaw utrzymania niezależności. Wynikało to, między innymi, z braku określenia kierunku reform. Wraz z trudnościami, które pojawiły się po zerwaniu więzi gospodarczych między byłymi republikami radzieckimi i wprowadzeniu w nich różnych walut, doprowadziło to do ciężkiej zapaści gospodarczej, braku, w miarę klarownego, systemu politycznego i niejasności prawnych. Wykorzystywanie przez Ukrainę przede wszystkim jej potencjału nuklearnego dla osiągnięcia odpowiedniej pozycji doprowadziło do czasowej (do stycznia 1994 roku) izolacji tego kraju, co przyczyniło się do zablokowania pomocy zagranicznej niezbędnej dla podjęcia reform gospodarczych.

W latach 1990-1994 Ukraina skupiła się na budowaniu podstaw swojej niepodległości, w tym najbardziej na określeniu stosunków z Rosją i krajami WNP oraz zaznaczeniu swojej obecności na arenie międzynarodowej wykorzystując do tego, głównie, swój potencjał nuklearny. Polityka wewnętrzna, w tym zwłaszcza reformy, nie stały się jednym z głównych elementów podstaw utrzymania niezależności. Wynikało to, między innymi, z braku określenia kierunku reform. Wraz z trudnościami, które pojawiły się po zerwaniu więzi gospodarczych między byłymi republikami radzieckimi i wprowadzeniu w nich różnych walut, doprowadziło to do ciężkiej zapaści gospodarczej, braku, w miarę klarownego, systemu politycznego i niejasności prawnych. Wykorzystywanie przez Ukrainę przede wszystkim jej potencjału nuklearnego dla osiągnięcia odpowiedniej pozycji doprowadziło do czasowej (do stycznia 1994 roku) izolacji tego kraju, co przyczyniło się do zablokowania pomocy zagranicznej niezbędnej dla podjęcia reform gospodarczych.

Jednak skupienie się władz Ukrainy na sprawach politycznych było przede wszystkim przejawem niechęci tak partii politycznych, jak i społeczeństwa do przekształceń gospodarczych. Całego zła poprzedniego systemu upatrywano przede wszystkim w podległości Ukrainy i w jej systemie politycznym. Uważano, że jest możliwe funkcjonowanie, nieznacznie tylko zmienionego, starego systemu gospodarczego w innym systemie politycznym. Jedną z zasadniczych przyczyn tego stanu rzeczy było to, że opozycja nie stanowiła wyraźnej przeciwwagi wobec "partii władzy". Część opozycji bowiem bardzo szybko weszła w sojusz z prezydentem w celu obrony państwowości ukraińskiej, pozostawiając sprawy reform i demokracji na drugim planie, czy też do rozstrzygnięcia w późniejszym terminie.

Obecnie zaczynają się pojawiać obawy, że niewydolność ukraińskiej gospodarki może stać się jedną z przyczyn ograniczenia jej niezależności i rozpadu kraju. Losy Ukrainy nie wydają się być przesądzone tak co do jej ustroju, konstytucji, miejsca na arenie międzynarodowej, jak i do kształtu państwa. Nie wydaje się też, aby wszystkie te problemy mogły zostać rozstrzygnięte, chociaż istnieje pilna tego potrzeba, w najbliższym czasie. Wyniki wyborów w marcu i kwietniu 1994 roku do Rady Najwyższej nie przyniosły jasnego rozkładu sił w parlamencie, który mogłyby być podstawą do przewidywania, w jakim kierunku rozwinię się w polityka wewnętrzna i zagraniczna.

Konstytucja Ukrainy i jej funkcjonowanie

Nowy parlament Ukrainy w spadku po starym otrzymał niespójny system zarządzania krajem, wynikający, w dużej mierze, z nieuporządkowanego złączenia starych i zupełnie nowych struktur, powstania różnych ośrodków podejmowania decyzji i wprowadzania ich w życie.

Obecna konstytucja Ukrainy,¹ mimo że wprowadzono w niej wiele zmian od 1989 roku, w niewielkim tylko stopniu dostarcza podstaw prawnych do przeprowadzenia reform i w miarę sprawnego rządzenia krajem. Problem zmiany konstytucji w sferze ustrojowej był i jest trudny ze względu na zdecydowaną większość parlamentarną, która obawiała się i nie życzyła sobie zbyt gwałtownych jej przekształceń. Na forum parlamentu rzadko, oprócz spraw dotyczących polityki zagranicznej, rozbrojenia czy sprawy secesji Krymu, toczą się dysputy, których celem byłoby rozwiązanie rzeczy-

¹ Konstytucja Ukrainii, prińiata na pozaczergowoj somoj sesji Wierchownoej Radi Ukrainskoj RSR diewiatogo skli-kania 20 kwitnia 1978 roku z zminami i dopownienniami wniesieniami do bieriezienia 1994 roku.

wistych problemów wewnętrznych. Ich surogatem jest walka między prezydentem a parlamentem, między centrum a regionami.

Przedmiotem działania Rady Najwyższej nie stało się określenie spójnego ustroju zapewniającego sprawny system rządzenia, ale włączanie do konstytucji lub też usuwanie z niej przepisów, które stanowiłyby odpowiedź na pojawiające się bieżące problemy.

Z konstytucji z roku 1978 usunięte zostały przede wszystkim fragmenty związane z istnieniem ZSRR oraz zależnością polityczną i prawną Ukrainy od Związku Radzieckiego. Wprowadzone zaś zostały uzupełnienia konieczne dla określenia nowych instytucji i ich funkcji w niepodległym państwie.

Powstała nowa instytucja - Prezydent, jako naczelną władzę wykonawczą. W związku z tym niezbędne stało się określenie relacji między władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Mimo podejmowanych prób podziału władzy, które zostały zawarte w obowiązującej konstytucji, nie udało się tego dokonać w rzeczywistości. Wynika to w dużej mierze, choć nie tylko, z niemożliwości ograniczenia władzy parlamentu, który nadal funkcjonuje w systemie rad, to znaczy podlegają mu rady mimo, że w konstytucji Radę Najwyższą określa się tylko jako najwyższe ciało ustawodawcze. Powstały jakby dwie równoległe formy rządzenia.

Prezydent, któremu zaczął podlegać rząd (poprzednio podlegał on Radzie Najwyższej) stanął na czele władzy wykonawczej. Otrzymał prawo mianowania swoich przedstawicieli we wszystkich regionach. Była to jedna z przyczyn regionalizacji Ukrainy: przedstawiciele prezydenta, nie dysponując odpowiednim aparatem w regionach (który posiadają rady) nie mogli czuwać nad wprowadzeniem i przestrzeganiem rozporządzeń i dekretów prezydenta. Zaczęli oni tworzyć własne bazy w regionach wchodząc szybko w miejscowe układy.²

W tym systemie premier (i rząd) desygnowany przez prezydenta i podlegający mu, również nie mógł stworzyć wystarczających mechanizmów zarządzania krajem, a jednocześnie odpowiadał przed parlamentem za swoją działalność, głównie jednak w formie wyrażania zaufania lub wotum nieufności dla rządu przez Radę Najwyższą.

Prezydent posiada prawo wydawania dekretów, które zatwierdza Rada Najwyższa. Przez pół roku od końca 1992 roku do maja 1993 roku miał je też rząd premiera L. Kuczmy w sprawach dotyczących reform gospodarczych. Od września 1993 roku prezydent, po przyjęciu przez parlament rezygnacji L. Kuczmy skupił całą władzę wykonawczą w swoim ręku, powołując tylko p.o. premiera Juchyma Zwiahilskiego. Jest to jednak władza nieefektywna, ponieważ nie istnieją dostateczne mechanizmy wprowadzania dekretów w życie.

Dodatkowymi problemami związanymi z wypełnianiem aktów prawnych jest też ciągła zmiana ustaw dotyczących tego samego problemu, co nie dziwi przy braku określenia drogi systemowej jak też praktycznej możliwości ustalania ich zgodności z konstytucją. Nad zgodnością dekretów i ustaw z konstytucją nie czuwa Sąd Konstytucyjny, chociaż ustawa zasadnicza przewiduje istnienie tej instytucji i określa jej obowiązki. Parlament nie mógł dojść bowiem do porozumienia co do składu sądu. Jednak brak takiej instytucji kontroli prawnej, jak Sąd Konstytucyjny, mogło stać się dogodnym warunkiem do wprowadzenia przy pomocy dekretów większej części reformatorskich ustaw prawnych, z których większość wymaga zmian konstytucji. Ewidentnym tego przykładem jest sprawa własności i prywatyzacji.

Nie rozpoczęła się jeszcze reforma władzy sądowniczej; brak jest odpowiedniego kodeksu karnego i cywilnego.

² W. Razumowski, *Kryzys na Ukrainie i Rosja*, "Niezawisimaja Gazieta", 17.12.1993.

Ponadto ustawy rozwiązują sprawy na ogół połowicznie. Z tego też powodu wiele ustaw gospodarczych np. dotyczących prywatyzacji, nie znalazło się w fazie szybkiej realizacji, jak to było w Rosji. Nawet najśmielsze dekrety prezydenta czy premiera były rozważane dodatkowymi ustawami lub uchwałami parlamentu, które częstokroć wypaczały ich pierwotny sens. Początkowo, na przykład, ustawa dotycząca inwestycji zagranicznych uznawana była za jedną z najbardziej korzystnych dla obcego kapitału w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Obecnie, po licznych poprawkach, dotyczących zwłaszcza opodatkowania, stanowi raczej przeszkodę dla inwestorów zagranicznych.³

Zgodnie z konstytucją Ukraina pozostaje nadal krajem socjalistycznym, który pełni wszystkie funkcje opiekuńcze i zapewnia obywatelom prawo do pracy. W konstytucji nie została jeszcze uregulowana sprawa własności, w tym najbardziej kontrowersyjnej, ziemi. W dalszym ciągu, zgodnie zresztą z rzeczywistością, istnieje głównie własność państwowa i kolektywna. Powstawanie nielicznych prywatnych firm niezupełnie pozostaje w zgodzie z ustawą zasadniczą, chociaż można, przy dobrej woli i odpowiedniej interpretacji, znaleźć konstytucyjne podstawy do ich istnienia. Według konstytucji, przedsiębiorstwa prywatne mogą istnieć wtedy tylko, gdy właściciel korzysta z pracy własnej i swojej rodziny.

Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać, między innymi, w tym, że ukraińska nomenklatura, licznie reprezentowana w parlamencie, nie określiła jeszcze swoich ekonomicznych interesów w nowej rzeczywistości i dlatego nie zgadza się na szybką prywatyzację własności państwowej. W trakcie procesu prywatyzacyjnego otrzymuje odpowiadające jej korzyści w sferze dysponowania majątkiem firmy, a jednocześnie nie ponosi odpowiedzialności za wyniki przedsiębiorstwa: kredyty i zadłużenie pozostają sprawą państwa.

Uchwalona przez Radę Najwyższą w lipcu 1992 roku program prywatyzacji preferuje, jakby na potwierdzenie tej rzeczywistości, bardzo niejasne stosunki własnościowe odnośnie średnich i dużych przedsiębiorstw. Robotnicy i zarząd dysponują akcjami przedsiębiorstw, ale nie stają się właścicielami w ciągu najbliższych trzech lat; dopiero po tym terminie mają oni określić jaką wybierają formę własności. W związku z tym ograniczony też jest dostęp do praw własności osób z zewnątrz przedsiębiorstw.⁴ Ponadto w parlamencie poszczególne regiony walczą o swoje własne, zróżnicowane interesy gospodarcze,⁵ w tym dotyczące także praw własnościowych.

Przygotowywane co pewien czas projekty konstytucji nie odzwierciedlają jednak gwałtownego zapotrzebowania na zmiany. Bardziej dotyczą one ustroju politycznego niż gospodarczego. Nie wydaje się, żeby opozycja była zwolenniczką gwałtownych zmian: mają one nastąpić głównie w sferze politycznej jako gwarancja wprowadzenia reform. Natomiast należy sądzić, że dla większości parlamentarnej, tak starej, jak i prawdopodobnie nowej Rady Najwyższej, gwarancją powolnych reform wydaje się być zachowanie pewnych struktur politycznych.

Jakkolwiek w projekcie nowej konstytucji⁶ nastąpiła rezygnacja z systemu rad i z określenia Ukrainy państwem socjalistycznym, to pozostanie ona jednak państwem opiekuńczym. Świadczą o tym wszystkie zapisy dotyczące obowiązków państwa wo-

³ M. Dąbrowski, *Ukrainian Way to hyperinflation*, CASE Warszawa 1994.

⁴ S. Johnson and S. Eder, *Prospects for Privatization in Ukraine*. RFE\RL vol.1, 18 Sept.1992.

⁵ W. Skaczko, *Prezydenta nie sniali, no mogut*. Niezawisimaja Gazieta 30.11.1993.

⁶ *Konstitucia Ukraini*. Projekt w redakcji wid 26 zowtnia 1993 r.

bec obywatela, któremu ma ono zapewnić ochronę nie tylko zdrowia i bezpłatne nauczanie na wszystkich szczeblach, ale też opiekę w wypadku wszystkich przeciwności losowych (starości, inwalidztwa, bezrobocia, itp.), ale już nie pracy.

Chociaż przyjmuje się różne formy własności, w tym po raz pierwszy własność prywatną ziemi i przedsiębiorstw, to zdając sobie sprawę z równie powolnych zmian w przyszłości, szczególną uwagę poświęca się przedsiębiorstwom państwowym i komunalnym.

Za najważniejszą jednak sprawę w przyszłej konstytucji uznaje się ułożenie stosunków między trzema władzami, a właściwie między władzą wykonawczą i ustawodawczą. Ze względu na nowy skład Rady Najwyższej i wypowiedzi przywódców partii i czołowych polityków ukraińskich trudno przewidzieć jej ostateczny kształt.

Próbie uregulowania systemu władzy podjął prezydent L. Krawczuk.

Przy okazji wyborów 27 marca 1994 roku przedstawił on propozycję zorganizowania referendum na ten temat. W tym celu 18 stycznia 1994 roku został zwołany Zjazd deputowanych do rad wszystkich szczebli. Miał on ustosunkować się do propozycji prezydenta. Prezydent Krawczuk przedstawił przyszły system jako parlamentarno-prezydencki, w którym prezydent jest tylko głową państwa, natomiast cała władza wykonawcza znajdowałaby się w rękach rządu, odpowiadającego za swoją działalność przed prezydentem i parlamentem. Jednak mimo pozytywnego przyjęcia przez deputowanych tej propozycji, sprawa nie miała - jak dotychczas - dalszego ciągu.

Prawdopodobnie obawiano się, że w wypadku przyjęcia nowych norm funkcjonowania władzy, nie odbędą się zaplanowane na czerwiec 1994 roku wybory prezydenckie (tak, jak to było w wypadku Rosji po przyjęciu nowej konstytucji).⁷

Natomiast 3 lutego 1994 roku parlament przyjął ustawę o władzach lokalnych i samorządowych, do których wybory odbędą się razem z prezydenckimi 26 czerwca 1994 roku. Na mocy tej ustawy, organy samorządowe i rady lokalne wszystkich szczebli będą wykonywały także odpowiednie (ale obecnie jeszcze ściśle nieokreślone) polecenia władzy wykonawczej. W regionach natomiast (również w Kijowie i Sewastopolu) przewodniczący organu wykonawczego rady będzie wybierany przez wyborców w danym regionie w tym samym czasie co rada. Będzie on podlegał radzie rejonowej i jednocześnie władzy wykonawczej (rządowi). Można go będzie odwołać tylko po przeprowadzeniu referendum na obszarze danego regionu.⁸

Jest to, w gruncie rzeczy, pewna odmiana systemu rad na szczeblu regionalnym, zaciemniająca podział kompetencji między władzą wykonawczą a ustawodawczą.

Wraz z wyborem przedstawicieli regionów pełnomocnicy mianowani przez prezydenta utracą podstawy prawne swojej działalności. Ograniczy to znacznie funkcje wykonawcze prezydenta. Może to stanowić wskazówkę, w jakim kierunku potoczy się ustanawianie zakresu władzy prezydenta.

Ponadto zakres władzy wykonawczej prezydenta może ulec zmianie jeszcze przed wyborami prezydenckimi wyznaczonymi na 26 czerwca 1994 roku, podczas rozpoczynającej się w maju pierwszej sesji nowego parlamentu. Chociaż wybrano tylko 338 deputowanych na 450 miejsc w parlamencie, jest to ilość wystarczająca do zmiany konstytucji (dwie trzecie składu parlamentu-300 deputowanych). Wśród komunistów i socjalistów, którzy zdobyli najwięcej mandatów (prawie 90) istnieje wyraźna niechęć do instytucji prezydenta, którą wyrażał też nowo wybrany przewodniczący Rady Najwyższej Ołeksander Moroz, przewodniczący Partii Socjalistycznej.

⁷ W. Skaczko, *W miasto konstytucji, konstytucyjnoje położenie o władzi*. Niezawisimaja Gazieta. 19.01.1994.

⁸ W. Skaczko, *Parlamient obszudajet problemy pierediela władzi*. Niezawisimaja gazieta 4.02.1994.

Nie wiadomo jakie stanowisko zajmie 169 deputowanych, którzy nie należą do żadnej partii. Tym bardziej nieznaną są opcje 112⁹ przyszłych deputowanych, którzy dopiero zostaną wybrani w lipcu 1994 roku.

Niepewność dotycząca zakresu władzy prezydenta nie wpłynęła hamująco na zgłaszanie licznych kandydatur na to stanowisko (L. Kuczma-były premier i jeden z przywódców Międzyregionalnego reform, I. Pliuszcz - przewodniczący Rady Najwyższej ostatniej kadencji, O. Moroz - przewodniczący Socjalistycznej Partii Ukrainy, i w ostatnim dniu składania kandydatur prezydent L. Krawczuk). Spośród czołowych polityków tylko W. Czernowił, przewodniczący Ruchu nie zdecydował się na wystawienie swojej kandydatury. Prezydent Krawczuk zgłosił swoją kandydaturę, mimo, że ma najwięcej zastrzeżeń w stosunku do terminu wyborów, które, według niego, odbywają się za wcześnie, to znaczy przed określeniem nowych funkcji prezydenta czy przed przyjęciem konstytucji. Ponadto uważa on, że organizowanie ogólnonarodowych wyborów w wypadku, jeśli prezydent będzie pełnił tylko funkcje reprezentacyjne, jest stratą pieniędzy. W takim przypadku prezydent powinien być wybierany przez parlament.¹⁰ Prezydent Krawczuk zamierza przekonać parlament do przesunięcia daty wyborów.

Zadaniem nowego parlamentu Ukrainy będzie nie tylko określenie systemu politycznego, ale też kierunku rozwoju gospodarczego Ukrainy, uprządkowanie jej gospodarki i wprowadzenie zmian strukturalnych.

Ukraina znajduje się obecnie w sytuacji, kiedy zarówno dalsze podtrzymywanie funkcjonowania gospodarki na starych zasadach jak i jej przekształcanie będzie prowadziło do takich samych rezultatów w krótkim czasie: bezrobocia, spadku produkcji, niepokoju społecznego itp.

Powoływanie się polityków na konieczność uregulowania najpierw spraw statusu i miejsca Ukrainy na arenie międzynarodowej, stosunków z Rosją i WNP nie jest już możliwe, ponieważ widać wyraźnie, że będzie to stały element gry, zwłaszcza przy priorytecie polityki zagranicznej Rosji wobec krajów "bliskiej zagranicy".

Nowy problem dla Ukrainy stanowi określenie rodzaju państwa: unitarne, federalne czy konfederacyjne. Wyodrębnienie Krymu jako republiki autonomicznej może w przyszłości złamać unitarną koncepcję państwa, co stało się prawdopodobne po wyborach prezydenckich na Krymie w styczniu 1994 roku, a zwłaszcza po przywróceniu przez parlament krymski Konstytucji Krymu z 1992 roku, której postanowienia dawały Krymowi uprawnienia prawie suwerennego państwa, przewidując możliwość zawierania przez republikę umów z innymi państwami, pozostawało w sprzeczności z konstytucją Ukrainy.

Brak dostatecznych uregulowań konstytucyjnych ustroju Ukrainy, które zapewniłyby jej integralność i nienaruszalność granic wiąże się też z niespójnym systemem samorządowym, gospodarczym i politycznym, i nie dotyczy tylko Krymu. Przykład Krymu, jego dążenia secesyjne lub większe uprawnienia samorządowe może oddziaływać na inne regiony, zwłaszcza o przewadze nie ukraińskich grup etnicznych. Rozpatrywany przez parlament ukraiński projekt anulowania niezgodnych z konstytucją Ukrainy postanowień parlamentu krymskiego ma także szerszy aspekt polityczny. Rozważany jest również projekt postulujący rozwiązywanie rad, które będą podejmowały akty niezgodne z Konstytucją na całym terytorium kraju. Regionalizacja Ukrainy stwarza warunki pojawienia się takich sytuacji w innych, poza Krymem jednostkach administracyjnych, które pragną otrzymać większe uprawnienia samo-

⁹ M. Starožitckaja, *W Kijewie przedstois borba za "partiu własti"*. Izwestia 14.04.1994.

¹⁰ W. Skaczko, *Deputaty jeszczio dolżny dokazat swoju sotojatielnost*. Niezawisimaja Gazieta 9.04.1994.

rządowe, aby wykorzystać swoją obecnie lub potencjalnie trochę lepszą sytuację gospodarczą w porównaniu z innymi regionami.

Jednak dla prawidłowego wprowadzenia w życie projektowanych ustaw niezbędne jest istnienie Sądu Konstytucyjnego, który podejmowałby wiążące decyzje na temat zgodności ustaw z konstytucją. Konieczne również wydaje się stworzenie całego spójnego systemu politycznego i gospodarczego, w tym zwłaszcza rozpoczęcie reform gospodarczych, które mogłyby w przyszłości zlikwidować chociażby ekonomiczne podstawy tendencji separatystycznych na Ukrainie.

Sytuacja gospodarcza i zaawansowanie reform:

Po uzyskaniu przez Ukrainę suwerenności, a potem niepodległości, wydawało się, że Ukraina będzie tą była republiką radziecką, która najłatwiej i najszybciej poprowadzi kraj do gospodarki rynkowej. Wydano jednak wiele miliardów dolarów na próbę utrzymania gospodarki na powierzchni, prawie bez żadnej restrukturyzacji. Obecnie takie możliwości już się skończyły.¹¹

Kolejne rządy wielokrotnie składały obietnice przeprowadzenia reform. Przeprowadzenie stopniowych reform obiecał też premier Leonid Kuczma, który w październiku 1992 roku objął urząd po premierze Fokinie. W listopadzie 1992 roku otrzymał on od Rady Najwyższej prawo do wydawania przez pół roku dekretów w sprawach bezpośrednio dotyczących reform zmierzających do stworzenia gospodarki rynkowej.

W ciągu tego okresu rząd Kuczmy wprowadził talony zastępujące ruble, karbowance (16 listopada 1992) i przyjął postanowienia dotyczące wprowadzenia prywatyzacji. Jednak nie zdołał osiągnąć w ciągu tak krótkiego czasu rezultatów, które jakkolwiek partia polityczna i większość społeczeństwa uznałyby za zadowalające.

W 1992 roku deficyt budżetowy osiągnął ponad 30% dochodu narodowego. Trudno było przestawić bardzo na Ukrainie rozbudowany przemysł zbrojeniowy i ciężki, na produkcję towarów konsumpcyjnych i włączenie ich do obrotu rynkowego. Nadal skolektywizowane rolnictwo nie zareagowało na wprowadzoną w 1992 roku liberalizację cen. W dalszym ciągu nie istnieje ustawa uznająca prywatną własność ziemi. Powszechna prywatyzacja dotycząca wielkich przedsiębiorstw ma się rozpocząć dopiero po wprowadzeniu waluty ukraińskiej, hrywny. Uchwalony w kwietniu budżet na 1993 rok przewidywał, optymistycznie, 7,5% deficytu.

Premier L. Kuczma reanimował gospodarkę nakazowo-administracyjną chcąc przeprowadzić zmiany w kierunku gospodarki rynkowej ale pod ścisłą kontrolą państwa. W tym celu czterokrotnie został zwiększony aparat ministerstw. Miała nastąpić strukturalna przebudowa przy zachowaniu starych związków gospodarczych, nie tylko wewnątrz Ukrainy, ale też z Rosją. Planował wprowadzenie twardego reżimu jeśli chodzi o energię i ograniczenia kredytowo-emisyjne.¹² Pierwszą ofiarą tej polityki padł rozpoczynający się proces prywatyzacji. Pierwsze ustawy dotyczące prywatyzacji wprowadzono w 1991 roku, jednocześnie jednak nie zostały przyjęte rozporządzenia wykonawcze do tej ustawy. W miejsce dużej, powszechnej prywatyzacji rozwijała się аренда czyli branie w dzierżawę przedsiębiorstw przez kolektywy pracownicze. Tworzyło to bardzo niejasne stosunki własnościowe, własność niepodzielna i nietransferowalna.¹³

Dyrektorzy przedsiębiorstw w jeszcze większym stopniu niż poprzednio panowali nad własnością przedsiębiorstw i to w sytuacji, kiedy kontrola państwa była nieefek-

¹¹ Forum 19 - 26.12.1993.

¹² W. Skaczko, Kuczma uszoł, da zdrastwujet...Kuczma. Niezawisimaja Gazeta 14.09.1993.

¹³ M. Dąbrowski, M. Świącicki, *Szok bez terapii*. "Rzeczpospolita" 23.09.1993.

tywna, nie działały prawa rynkowe a sama prywatyzacja została zamrożona. L. Kuczma wydał dekret dopuszczający zerwanie umowy o arenę przez organy kontrolujące prywatyzację bez odpowiedniego wyroku sądowego; tym samym ministerstwo znowu dostało prawo do kierowania własnością państwową.

Ze względu na krótki okres wydawania dekretów przez rząd, 18 maja 1993 roku premier L. Kuczma wystąpił o przedłużenie rządowi pełnomocnictw na cały najbliższy rok, do maja 1994 roku. Jednocześnie nie obiecywał, że w tym czasie zdoła pokonać kryzys; miał tylko nadzieję na zahamowanie pogłębiających się tendencji kryzysowych. Głównym zadaniem rządu miałyby być ustanowienie nowego systemu kredytowo-finansowego i rozpoczęcie powszechnej prywatyzacji (w 1992 roku sprywatyzowano tylko 68 przedsiębiorstw i 1% mieszkań).¹⁴

Premier uważał, że Ukrainie potrzebna jest silna władza wykonawcza po to, aby dekrety premiera mogły być, w przeciwieństwie do dotychczasowych doświadczeń, wprowadzane w życie. Dlatego też opowiadał się za ścisłą współpracą z prezydentem i jego pełnomocnikami w administracji prowincjonalnej; pilnowaliby oni wprowadzania w życie dekretów. Ponadto L. Kuczma zaproponował wyłączenie spod kontroli Rady Najwyższej Banku Narodowego, Urzędu Monopolowego i Funduszu Własności, co uważał za niezbędne dla przeprowadzenia najpilniejszych reform prywatyzacyjnych i finansowych (surowa polityka pieniężna, liberalizacja handlu zagranicznego, odbudowa bankowości, wprowadzenie waluty narodowej, utworzenie wolnych stref gospodarczych i unowocześnienie sieci energetycznej).¹⁵

Program L. Kuczmy opierał się na założeniu, że trzeba stworzyć wertykalny system władzy, w którym lokalne organy samorządowe byłyby podporządkowane rządowi. Uważał, że należy pozwolić prezydentowi wydawać dekrety gospodarcze. Premier zaś wyznaczałby wszystkich ministrów i tworzył nowe urzędy w miarę potrzeb. L. Kuczma zaproponował też nowy podział władzy: ustawodawcza należałaby do prezydenta, wykonawcza do rządu, a Rada Najwyższa zajęłaby się wyłącznie konstytucją i ordynacją wyborczą.

Przy takim programie, który znacznie ograniczał uprawnienia Rady Najwyższej, nie było zaskoczeniem to, że parlament większością głosów (239) nie przedłużył specjalnych uprawnień dla rządu. Jednocześnie nie przyjął dymisji premiera. Dekrety z mocą ustawy w sprawach gospodarczych mógł zacząć znowu wydawać prezydent, tak jak to było przed listopadem 1992 roku. Oznaczało to wzmocnienie władzy prezydenckiej. Parlament nie zgodził się jednak na stworzenie rządu prezydenckiego złożonego z fachowców. We wrześniu 1993 roku parlament przyjął w końcu rezygnację premiera L. Kuczmy. Prezydent Krawczuk zaczął przewodniczyć Gabinetowi Ministrów, a obowiązki premiera zaczął pełnić Juchym Zwiahilski. Koalicja 13 partii przeciwrządowych, związków zawodowych i ruchów doprowadziła do wyznaczenia nowych wyborów parlamentarnych 27 marca i prezydenckich 26 czerwca 1994 roku.

Grupa prezydencka pozbyła się z rządu wszystkich zwolenników reform. We wrześniu 1993 roku podwyższono ceny na zboże, wprowadzono nowe linie kredytowe dla wsi. Największy wpływ na politykę w dalszym ciągu mieli: korpus dyrektorski (w tym lobby kołchozowo-sowchozowe), przedstawiciele struktury urzędniczo-biurokratycznej (80% starej kadry), przedstawiciele partyjno-komsomolskiej nomenklatury, którzy weszli w biznes i w niewielkim stopniu, przedstawiciele nowego kapitału.¹⁶ Zarządzanie gospodarką w interesie przede wszystkim dwóch pierwszych grup znalazło odbicie w wynikach statystycznych: jeśli w 1992 roku budżet rozporządzał

¹⁴ R. Solchanuk, *Ukraine: A year of Transition* w: "RFE\RL Research Report", vol.2 January 1993.

¹⁵ *Nowe reformy na Ukrainie*. "Rzeczpospolita" 19.05.1993.

¹⁶ L. Kapielusnyj, *Ukrainskije "Bermudy"*. "Izwestia" 23.09.1993.

połową produktu krajowego brutto (PKB) to w 1993 roku było to już trzy czwarte PKB. Połowa produkcji przemysłowej była realizowana na zamówienia rządowe. Wydane zostały dekrety ograniczające ceny, płace i działalność bankową.¹⁷

Nie udało się ustabilizować gospodarki przy pomocy dekretów, ani też nie widać określonego kierunku jej rozwoju. Z jednej strony następowała coraz większa ingerencja państwa w sprawy gospodarcze, z drugiej zaś rząd nie wypracował mechanizmów potrzebnych do wprowadzenia dekretów w życie. Jednocześnie istniała surowa polityka finansowa (kontrola płac) i prawie nieograniczona emisja pieniędzy. Polityka taka prowadziła do zejścia z drogi rynkowej. Nie stwarzała ona warunków dla rozwoju biznesu i jednocześnie zmierzała ku autorytaryzmowi. Produkcja w dużej części przemysłu była prowadzona, jak dawniej, dla samej produkcji, bez zastanawiania się nad cenami towarów i ich zbytem.

Chociaż wszystkie były republiki radzieckie ograniczyły zakupy ukraińskiego przemysłu maszynowego i zbrojeniowego, bardzo energochłonnego i drogiego, za wszelką cenę sztucznie podtrzymywano kompleks surowcowy, energetyczny i obronny, nie tylko dla utrzymania produkcji, ale również w celu niedopuszczenia do bezrobocia, które wydaje się grozić w każdej chwili. Na Ukrainie 70% przemysłu pracowało na produkcję środków produkcji, a na towary konsumpcyjne 30%.¹⁸ Nie znaczy to jednak, że rząd nie podejmował prób zmiany tych niekorzystnych relacji.

Konwersja przemysłu obliczona na lata 1992-1996 obejmuje 500 programów. Dotyczy ona przede wszystkim przebudowy przemysłu zbrojeniowego, stworzenia przemysłu dóbr konsumpcyjnych i sprzętu rolniczego, rozwinięcia produkcji towarów żywnościowych, drobnego sprzętu i aparatury techniczno-medycznej. Proces ten rozwija się jednak bardzo powoli.¹⁹

Na Ukrainie nadal około 90% przedsiębiorstw stanowi własność państwową. Ułatwia to utrzymanie monopolu państwowego w handlu zagranicznym i w obrocie dewizowym. Wprowadzono nadmiernie wysokie podatki eksportowe i importowe. Obywatele Ukrainy zaczęli wywozić tanią żywność do Rosji. Spowodowało to deficyt towarów i inflację.²⁰

Jedną z głównych przyczyn brak przemian w gospodarce jest ciągle odkładanie na później rozpoczęcia prywatyzacji powszechnej. Jakkolwiek wiele sklepów i placówek usługowych zostało już sprywatyzowanych w formie sprzedaży aukcyjnej, to prywatyzacja w przedsiębiorstwach produkcyjnych, znajduje się w stadium początkowym.

Następną od 1992 roku ustawę o prywatyzacji przyjęto dopiero w styczniu 1994 roku. Zakłada ona znaczne przyspieszenie prywatyzacji: w 1994 roku ma zostać sprywatyzowanych 28 tysięcy przedsiębiorstw. Dotychczas, od 1991 roku, udało się to zrobić z około tysiącem, co stanowi około 2% przedsiębiorstw. Parlament przewiduje, że w 1994 roku będzie sprywatyzowanych 28% przedsiębiorstw. Oznacza to sprywatyzowanie 20 tys. małych i 8 tys. średnich i dużych przedsiębiorstw. Brakuje jednak prawodawstwa i dobrej woli skorumpowanych władz terenowych. Program nie przewiduje prywatyzacji ziemi, poza poszczególnymi przypadkami.²¹

Ukraina wciąż pozostaje państwem radzieckim, gdyż własnością społeczną zarządzają rady. Rząd obawiał się przyjęć ustawy likwidujące własność komunalną. Urzędnicy wstrzymują proces prywatyzacji. Czerwoni dyrektorzy w większości żądają

¹⁷ W. Bielkin, M. Berger, *Ukraina, opyt wchozhdienia w ekonomicheskij tupik*. "Izwestia" 30.09.1993.

¹⁸ W. Skaczko, *Iwan Pliuszcz za parlamentskie wybory*. "Niezawisimaja Gazieta" 17.02.1994.

¹⁹ C. Rudzinski, *Pralki i lodówki zamiast rakiet*. "Polska Zbrojna" 5.10.1993.

²⁰ A. Ruński, *Czarne prognozy dla Ukrainy*. "Nowa Europa" 28.06.1993.

²¹ *Prywatyzacja po ukraińsku*. "Gazeta Wyborcza" 27.01.1994.

większej swobody w podejmowaniu decyzji, kiedy już udało im się przełamać barierę pojęciową.²²

Problemy z bilansem płatniczym

Zahamowanie reform gospodarczych nastąpiło jednocześnie z zastojem w sektorze finansowym (banki, fundusze inwestycyjne, giełdy). Mimo że Ukraina musiała wprowadzić liberalizację cen po tym jak uczyniła to Rosja, to nadal na podstawowe produkty obowiązują ceny urzędowe, które są zmieniane wraz z inflacją. Oblicza się, że około 10-12% obrotu hurtowego i detalicznego odbywa się po ścisłych cenach urzędowych. Kolejne 30-40% obrotu handlowego odbywa się po cenach kontrolowanych.²³ Urzędowe ceny skupu płodów rolnych (60 %) są całkowicie indeksowane. Rosną dotacje do żywności. Wysoka inflacja występuje razem z niedoborem towarów. Sytuację pogarsza brak sektora prywatnego, monopolizacja sektora państwowego (nawet w handlu) oraz niedostępność konkurencyjnego importu. Rozbudowano system barier eksportowych dla utrzymania towarów w kraju, bowiem eksport był zbyt opłacalny ze względu na spadającą wartość karbowanica.²⁴

Prezydent Krawczuk od września 1993 roku wydał trzy dekrety ograniczające handel zagraniczny wyczerpujący zasoby finansowe Ukrainy:

- 1) o zakazie handlowania przez banki walutą,
- 2) o obowiązkowej sprzedaży przez przedsiębiorstwa połowy zarobionej twardej waluty rządowi (w tym rubla) za stałą urzędową cenę dolara (doprowadziło to do ucieczki kapitału),
- 3) o częściowym ustalaniu przez rząd cen (paliwo i żywność).²⁵

Ponadto w ciągu 1993 roku rząd przyznał trzy wielkie niskooprocentowane pożyczki rolnictwu i wielkiemu przemysłowi, które nie zostały przeznaczone na inwestycje, ale głównie na wypłaty, na rozszerzenie upraw i w niewielkim tylko stopniu na konwersję w przemyśle. Gospodarka ukraińska nie wytrzymała tak dużego obciążenia. Władze zaczęły odbudowywać system gospodarki planowej. Został wstrzymany dekret Krawczuka z 12 października 1993 roku o wypuszczeniu obligacji towarowych na 10 mld dolarów. W listopadzie została zamknięta Międzybankowa Giełda Walutowa Ukrainy, a w grudniu prezes Zarządu Banku Narodowego Ukrainy nakazał zlikwidowanie rachunków walutowych wszystkich przedsiębiorstw za granicą. Zakazał też udzielania nowych kredytów i zabrał wszystkie waluty z kont przedsiębiorstw.²⁶

Te ostatnie posunięcia, których celem było zahamowanie inflacji nie zmieniły zatrażających wyników statystycznych dotyczących 1993 roku. W 1993 roku wyemitowano karbowaniców o wartości 25 razy większej niż w 1992 roku, ceny wzrosły 55 razy (11 razy w 1992), a zarobki w sferze budżetowej wzrosły 19 razy.

Dochód narodowy spadł o 13%. Inflacja miesięczna pod koniec roku 1993 i na początku 1994 wynosiła około 80 procent. Według oficjalnych danych 80% produkcji wytwarzają monopoliści. Cała produkcja spadła o 8%, a konsumpcyjna o prawie 20%. Ciągłe zmieniają się podatki od wartości dodanej i od zysku. Przedsiębiorcy zaniżają wartość eksportu, aby nie oddawać zdobytej waluty. Ceny na źródła energii wolniej się podnoszą niż w Rosji, co zwiększa nieopłacalność eksportu do Rosji wzamian za energię. W ciągu 9 miesięcy 1993 roku dochód narodowy zmniejszył się o 12%, cho-

²² Czekanie na cud. Rozmowa z Wiktorem Pynzenikiem. "Rzeczpospolita", 23-24.10.1993.

²³ M. Dąbrowki, M. Świącicki, *Szok bez terapii*, op.cit.,

²⁴ Tamże.

²⁵ *Ukraine Floundering on* w "The Economist", November 20th 1993.

²⁶ M. Mejsner, *Ukrainizacja. Czy Rosja zaczyna naśladować Ukrainę*. "Życie Warszawy" 27.01.1994.

cięż wydaje się że są to dane zaniżone.²⁷ Optymistycznie wygląda tylko liczba oficjalnie zarejestrowanych bezrobotnych - 83.960²⁸, co nie stanowi nawet jednego procenta zatrudnionych.

Ten katastroficzny obraz gospodarki ukraińskiej jest jednak najbardziej widoczny w bilansie płatniczym kraju: co kilka tygodni dostawcy gazu i ropy, Rosja i ostatnio Turkmenistan, grożą przerwaniem dostaw, jeśli Ukraina nie ureguluje należności. Również z powodów, głównie finansowych, wybuchają strajki górników, którym rząd nie jest w stanie zapłacić za wydobywany przez nich węgiel.

Na Ukrainie w grudniu 1993 roku rząd postanowił zaoszczędzić 55-60% energii w porównaniu z ostatnim rokiem. Paliwa wystarczyło tylko do połowy lutego 1994 roku. Ze względu na długotrwałe strajki w kopalniach zostało bardzo dużo węgla. Na Ukrainie problemem nie jest brak paliwa, ale brak środków na zakupy i brak odpowiedniego systemu kredytowo-pięniężnego. Własne nośniki energii zaspakajają 42 % potrzeb Ukrainy: w tym elektrownie atomowe 40% energii. Jednak w listopadzie 1993 roku nastąpiło rozłączenie sieci energetycznych Rosji i Ukrainy. Z powrotem mogą być złączone po remoncie trzech elektrowni (Jużnoukraińskooj, Chmielnickiej i Rownienskiej), które znajdują się w stanie prawie równie niebezpiecznym jak elektrownia czernobylska.²⁹

Sprawa nośników energii tylko częściowo może być powiązana z polityką Rosji wobec Ukrainy: większym niebezpieczeństwem nieumiejętność gospodarzenia (w tym zbilansowania handlu i obiegu pieniądza), nieumiejętność lub niechęć do gospodarki rynkowej, nieudolny handel w ramach WNP.³⁰ Ponadto kurs rubla do karbowanca jest znacznie zawyżony, nawet 2,7 raza,³¹ co zmniejsza możliwości zapłaty.

Niekorzystny bilans handlowy z Rosją może prowadzić do pewnych form ograniczających niezależność Ukrainy w tej kluczowej dla gospodarki kraju gałęzi, bowiem Rosja jest głównym dostawcą nie tylko ropy i gazu, ale też materiałów jądrowych dla elektrowni atomowych. Co prawda, w grudniu 1993 ustalono, że Ukraina będzie dostawała od Rosji ropę po tańszej cenie, będzie to jednak ropa silnie zasiarczona i do obróbki na Ukrainie. Od 1 kwietnia Ukraina będzie płacić za paliwo sprowadzane z Rosji po cenach światowych, co bardzo niekorzystnie wpłynie na ceny eksportowanych do Rosji towarów ukraińskich, które mogą być droższe od rosyjskich, bowiem ceny ropy w Rosji i innych nośników energii są znacznie niższe niż na Ukrainie. Jednak głównym nowym elementem rozliczeń stało nowe porozumienie w sprawie płatności, które przewiduje, że Ukraina część długów spłaci w rublach i dolarach, ale znaczną część akcjami ukraińskich przedsiębiorstw związanych z gazociągami i produkcją środków produkcji dla przemysłu naftowego i gazowego.³²

Takie twarde warunki zapewne spowodują, że Ukraina będzie w większym stopniu wykorzystywała własny gaz. Dostawy bowiem z Turkmenistanu są również bardzo kosztowne. Ukraina w przypadku Turkmenistanu wprowadziła nową formę rozliczenia, która może być zastosowana także w stosunku do innych krajów, chociaż raczej nie Rosji. Rząd ukraiński i turkmeński podpisały w marcu porozumienie, na mocy którego ukraiński koncern "Republika" wypłaci Turkmenistanowi należności za

²⁷ "Forum", 19-26.12.1993 przedruk z "Wall Street Journal" z 15.11.1993.

²⁸ "FBIS" 26.01.1994.

²⁹ M. Starożickaja, *Ukrainu potras energetycznej krizis*. "Niezawisimaja Gazieta" 19.04.1994.

³⁰ *Wywiad G. Jawlińskiego dla tygodnika Ukrajina Moloda* nr 16 1994, przedruk w "Biuletynie Ukraińskim". Ośrodek Studiów Wschodnich, nr 3 marzec 1994.

³¹ Ruński, *Czy Rosja eksploatuje Ukrainę*. "Nowa Europa" 14-16.01.1994.

³² M. Starożickaja, *Rosija obezpieczit Ukrainu dieszewym neftom i gazom*. "Izwestia" 25.12.1993; Na świecie, Rzeczpospolita 14.04.1994.

gaz dostarczany Ukrainie w zamian za wyłączne prawo do dostaw gazu na Ukrainę z Turkmenistanu, zwolnienie operacji handlowych od podatku od wartości dodanej, od podatku akcyzowego, ceł importowych i eksportowych. Pieniądze na spłatę długu ukraińskiego koncern otrzyma po sprzedaży do Turkmenistanu strategicznych towarów ukraińskich (w tym żywności).³³

W celu uniezależnienia się od rosyjskich dostaw ropy Ukraina próbuje znaleźć nowych dostawców. W maju podpisała umowy o bezpośrednich dostawach mocno zanieczyszczonej ropy z republik rosyjskich, Tatarstanu i Baszkortostanu, sprzedawanej za cenę o połowę niższą niż ropa rosyjska. Na początku czerwca 1994 roku podpisała umowę z Turcją o budowie rurociągu, który połączy Bliski Wschód z tureckim portem Samsun nad Morzem Czarnym, z którego ropa będzie przewożona do Odessy.³⁴

Kształtowanie warunków dla reform gospodarczych

Niezwykle trudna sytuacja płatnicza Ukrainy spowodowała, że w listopadzie, kiedy po raz kolejny podwyższono płace ze względu na inflację, zaczęto myśleć o wprowadzeniu stanu wyjątkowego w gospodarce w celu przeprowadzenia reform. Chociaż wtedy władze Ukrainy nie podjęły takiej decyzji, nadal istnieje taka możliwość, ponieważ rząd planuje przejście na ceny światowe w 1994 roku i zaprzestanie jakichkolwiek dotacji, zwłaszcza w rolnictwie. W grudniu, wszystkie banki Ukrainy otrzymały zakaz udzielania jakichkolwiek kredytów tak prawnym jak i fizycznym osobom.

Ponadto na Ukrainie istnieje napięta sytuacja społeczna, chociaż od jesieni 1993 roku nie pojawiły się wielkie, zorganizowane manifestacje społeczne, które zmusiłyby rząd do gwałtownej zmiany polityki. Związki zawodowe, tak stare jak niezależne, domagają się moratorium na podwyższanie cen, wprowadzenia systemu kartkowego, indeksacji dochodów, pozwolenia na dawanie kredytów przez banki. Podczas ostatnich wyborów ofensywa lewicowych i centrolewicowych partii znalazła poparcie w społeczeństwie, ponieważ coraz bardziej oczekuje się ochrony społecznej od państwa, występuje pragnienie powrotu do przeszłości przy pierwszym zderzeniu z trudnościami i przekonanie o konieczności jak najściślejszej współpracy z byłymi republikami radzieckimi i Rosją.³⁵

Świadczą o tym badania opinii publicznej. Tylko 23% zapytanych uważa, że zarabia wystarczającą ilość pieniędzy dla utrzymania rodziny ze swojej głównej pracy i tylko 4% podoba się obecny system ekonomiczny. Jednak aż 42% uczestniczących w ankietach uważa, że Ukraina powinna wybrać własną drogę reform, która nie będzie ani powrotem do przeszłości (za ustanowieniem dawnych stosunków opowiada się 19%), ani kapitalizmem (za nim opowiada się 20%).³⁶

Premier L. Kuczma twierdzi, że brak zdecydowanego poparcia dla reform wynika z niedostatecznego poparcia idei nacjonalistycznych, bowiem wydzwignięcie gospodarcze nie kojarzy się jednoznacznie z utrwaleniem niepodległości Ukrainy.³⁷

³³ W. Skaczko, *Gosudarstwo mozet byt priznano bankrotom*. "Niezawisimaja Gazieta" 19.04.1994.

³⁴ *Na swiecie. Umowy naftowe*, "Rzeczpospolita" 3.06.1994.

³⁵ W. Skaczko, *Nam nužno nie czerezwyucznoje polożenje, a czerezwyuczajnoje mieropriniatia*. "Niezawisimaja Gazieta" 1.09.1993.

³⁶ Dane z ankiety przeprowadzonej przez Demokratyczną Inicjatywę w marcu 1994 roku przytoczone w: W. Skaczko, *Wybirat budut no nie izwiestno kogo*. "Niezawisimaja gaziet", 18.03.1994.

³⁷ *Wywiad z premierem L. Kuczma, Segodniejszeje rukowodstwo Ukrainy opasno dla strany i naroda*. "Izwestia" 23.03.1994.

Od początku 1994 roku zaczęły się pojawiać pierwsze oznaki porządkowania gospodarki.

Kiedy 1 lutego 1994 roku parlament Ukrainy przyjął budżet, wydawał się on mało realny. Zakłada on, że inflacja osiągnie poziom 440% (w 1993 roku - 1600%), a oficjalny kurs dolara wzrośnie z 12 610 do 16 tys.³⁸

Jednak wyniki gospodarcze pierwszych miesięcy 1994 roku nie wskazują na nie-realność, przynajmniej w niektórych punktach, takiego budżetu. Choć wszystkie ostre środki wprowadzane przez rząd od końca 1993 roku nie doprowadziły do ustabilizowania gospodarki, to jednak zaczęły one przynosić pewne rezultaty. Na początku roku inflacja miesięczna spadła do 20%³⁹ w porównaniu z 80% w końcu ubiegłego roku, a w następnych miesiącach spadek był również znaczący, bowiem w maju inflacja miesięczna wynosiła tylko 5,2%.⁴⁰ Spadkowi inflacji towarzyszy jednak bardzo znaczny spadek produkcji. Być może jest to przygotowanie do wprowadzenia własnej waluty, i rozpoczęcia reform. Prezydent L. Krawczuk zawsze twierdził, że dopiero po zdławieniu inflacji i uzyskaniu odpowiednich środków pieniężnych, w tym zwłaszcza kredytowych, na podstawie których powstałby fundusz stabilizacyjny, Ukraina wprowadzi własną walutę i rozpocznie reformy.⁴¹ Takie jednak możliwości pojawiły dopiero w 1994 roku po uregulowaniu przez Ukrainę spraw dotyczących rozbrojenia nuklearnego. Po ratyfikowaniu układu START I i podpisaniu trójstronnego porozumienia z Rosją i Stanami Zjednoczonymi w styczniu 1994 roku, Ukraina zaczęła otrzymywać pieniądze potrzebne na rozmontowywanie broni nuklearnej i jej wywóz do Rosji, a także kredyty na cele gospodarcze.

Przy niedostatku bogactw naturalnych, a mając na celu uzyskanie środków potrzebnych na reformy Ukraina musiała wykorzystać, broń nuklearną i Flotę Czarnomorską. Przeprowadzenie takiej operacji wymagało długiego czasu, podczas którego Ukraina znajdowała się w pewnej izolacji międzynarodowej. Wszelkie rozliczenia płatnicze z Rosją mają charakter polityczny i nie mogły być podejmowane szybko.

Kolejne rozmowy rosyjsko-ukraińskie nie doprowadziły jeszcze do końcowego porozumienia w sprawie Floty Czarnomorskiej, ale Ukraina oczekuje, że powiedzie się próba sprzedaży części floty w zamian za dostawy gazu i ropy. Powodzeniem zakończyły się natomiast rozmowy w Mesandrze we wrześniu 1993 roku, na mocy których Ukraina otrzyma bezpłatnie paliwo dla elektrowni atomowych w ciągu trzech lat w zamian za wywóz strategicznej broni jądrowej do Rosji.⁴²

Nacisk Ukrainy na otrzymanie odpowiednich środków potrzebnych do redukcji broni nuklearnej wynikał również z tego, że tylko Rosja początkowo otrzymywała odpowiednie sumy. Między innymi dlatego Rada Najwyższa Ukrainy tak długo nie wyrażała zgody na ratyfikowanie START-u I.

Odmienne wizje Rosji i Ukrainy co do przyszłości wzajemnych stosunków komplikują uregulowanie spraw własności ZSRR znajdującej poza granicami tego państwa. Ukraina jako jedyne państwo, które się wykluczyło ze Związku Radzieckiego, nie przyjęła opcji zerowej, na mocy której zrzekłaby się prawa do własności po ZSRR w zamian za spłatę całości długów ZSRR przez Rosję. Choć Ukraina ma do spłacenia 16,3% tego długu, to do tej pory nie wiadomo, jakie są rozmiary własności, którą mogłaby w zamian za to dysponować.⁴³

³⁸ *Na świecie*, "Rzeczpospolita", 2.02.1994.

³⁹ "Biuletyn Ukraiński" nr 3, Ośrodek Studiów Wschodnich. marzec 1994.

⁴⁰ *Na świecie*. *Spada Inflacja na Ukrainie*. "Rzeczpospolita", 14.06.1994.

⁴¹ W. Skaczko, *Kto chce w rublewju zonu*. "Niezawisimaja gazeta", 25.03.1994.

⁴² I. Pogodnina, *Razmien Flota na nieft, zdielka polityczeskaja*. "Niezawisimaja Gazieta" 8.09.1993.

⁴³ *Na świecie*. "Rzeczpospolita" 19.04.1994.

Rozliczenie się z Rosją i rozpoczęcie reform ma być początkiem ustanowienia nowych stosunków z tym najważniejszym dla Ukrainy sąsiadem. Dlatego Ukraina nie spieszy z wyraźnym określeniem swojego statusu w ramach WNP, którego jest członkiem stowarzyszonym. Ukraina jest też przeciwna uznaniu tej organizacji za podmiot prawa międzynarodowego przed wykształceniem się ostatecznych form, w jakich będzie działać Wspólnota. Delegacja ukraińska była również przeciwna przyznaniu WNP statusu obserwatora w ONZ, co nastąpiło na podstawie rezolucji Prezydium, a nie głosowania w Zgromadzeniu Generalnym ONZ, w marcu 1994 roku. Ponieważ nie zostały jeszcze określone wszystkie warunki przystąpienia do WNP, nie wiedząc czy będą one korzystne, Ukraina nie pragnie obecnie stać się pełnoprawnym członkiem tej organizacji.⁴⁴ Dla Rosji z kolei WNP bez udziału w niej Ukrainy jako pełnoprawnego członka nie miałaby pożądanego znaczenia.

Dla Ukrainy problemy związane z WNP to przede wszystkim związki z Rosją, a te nie zostały jeszcze uregulowane. Stan gospodarczy, w jakim znajduje się Ukraina, nie odpowiada zawansowaniu reform rosyjskich. Gospodarka ukraińska, w 90% państwowa, nie jest przygotowana do prowadzenia wymiany z poszczególnymi sprywatyzowanymi już przedsiębiorstwami rosyjskimi, a do wymiany dochodzi tylko z tymi, które tak jak przedsiębiorstwa gazowe i naftowe nie zostały jeszcze poddane całkowitemu procesowi prywatyzacji.

Dlatego też L. Krawczuk nie widzi obecnie możliwości zwiększenia wymiany z Rosją i zacieśnienia związków z tym krajem, co postulują partie lewicowe, bez uszczerbku dla gospodarki ukraińskiej. Nie uważa też, aby zacieśnienie współpracy z Rosją było remedium dla gospodarki ukraińskiej. Nawet L. Kuczma były premier i kandydat na prezydenta, który występował z hasłami przywrócenia dawnych związków sądzi, że tylko 35% złego stanu gospodarki wynika z zerwania więzi gospodarczych z byłymi republikami, w tym zwłaszcza z Rosją, a pozostałe mają źródła we w złej organizacji gospodarki ukraińskiej.⁴⁵

⁴⁴ Wywiad L. Krawczuka dla rosyjskiej stacji Ostankino 20 marca 1994 roku.

⁴⁵ Wywiad z premierem L. Kuczma, "Izwestia", 23.03.1994.